

Jukka Katajisto

Osallistumismuutokset Suomen aikuiskasvatuksessa 1972—1980¹⁾

Katajisto, Jukka. 1984. Osallistumismuutokset Suomen aikuiskasvatuksessa 1972—1980. Aikuiskasvatus 4, 2, 60—67. — Tilastokeskus julkaisi vuonna 1983 tutkimuksen aikuiskoulutukseen osallistumisesta, jossa osallistumisajanjaksona pääasiassa käytettiin 1,5 vuotta. Tilastokeskuksen materiaalin saamiseksi vertailukelpoiseksi muihin vastaaviin tutkimuksiin on tässä artikkelissa useimmiten käytetty työvuoteen perustuvia tietoja. Artikkelissa tarkastellaan muutoksia, joita on tapahtunut aikuisopiskeluun osallistumisen määrässä, opiskelijoiden sosiaalisessa taustassa sekä sukupuoli- ja ikäjakauksissa.

1. Johdanto

Suomen koulutusjärjestelmä esiopetuksesta aikuisopetukseen on ollut viimeiset puolitoista vuosikymmentä aktiivisen suunnittelun kohteena. 1970-luvulla *koulujärjestelmää* on uudistettu peruskoulusta ja keskiasteen koulutuksesta korkeakoululaitokseen asti. Koulutussuunnittelun painopiste on 1980-luvulla siirtymässä *aikuiskoulutuksen* suunnitteluun.

Tilastokeskus asetti vuonna 1979 työryhmän, joka määritteli aikuiskoulutukselle tilastojärjestelmän sekä suunnitteli ja toteutti laajan haastattelututkimuksen. Tilastokeskuksen yliaktuaari Risto Syvänperän johdolla toteutettiin haastattelut, atk-suunnittelu ja sen toteutus.

Aikuiskoulutushaastattelun lähtökohtana oli Tampereen yliopistossa tehty valtakunnallinen aikuiskoulutustutkimus (Lehtonen — Tuomisto 1973). Haastattelu suunniteltiin yhteistyössä aikuiskoulutuksen kehittämisorganisaation johtoryhmän kanssa. Tarkoituksena oli palvella erityisesti opetusministeriön johtamaa aikuiskoulutuksen suunnittelua sekä aikuiskoulutuksen kehittämisorganisaatioon kuuluvia toimikuntia.

Haastattelun tuli selvittää mm. seuraavat asiat vertaillen niitä vuoden 1972 tutkimuksen tuloksiin:

- aikuiskoulutukseen osallistuneiden määrän muutos
- koulutussisällön muutos
- osallistujarakenteen muutos (osallistujien tausta)
- osallistumisen kasautuminen
- osallistumisen esteet.

Haastattelututkimus keskittyi toteutuneeseen aikuisopiskeluun sekä erityisesti ammatilliseen aikuiskoulutukseen. Tutkimusaineisto on myös perustiedosto mm. osallistumismotivien, koulutustarpeiden ja -odotuksien jatkoanalyysille (vrt. Havén-Syvänperä 1983; Katajisto 1983).

2. Tutkimusaineisto

2.1. Otos, aineiston keruu ja sen edustavuus

Tutkimuksen kohdejoukkona olivat 15—74 -vuotiaat, lukuun ottamatta hoito- tai muissa laitoksissa olleita. Otos poimittiin satunnaisotannalla väestön keskusrekisteristä 290 kunnassa asuneista. Otoksen koko oli 4 026.

Aineisto kerättiin 8.11.80—28.2.81 välisenä aikana ns. käyntihaastatteluina. Haastatteluja saatiin 3 614, joten kato jäi 10,2 %:iin, josta puolet olivat kieltäytyneitä ja muita ei tavoitettu. Aineiston edustavuuden arvioimiseksi verrattiin haastateltujen sukupuolen jakaumia eri ikäryhmissä ja suuralueissa väestölaskennan aineistosta saatuun jakaumiin. Erot eivät olleet merkitseviä.

¹⁾Jukka Katajiston samasta perusaineistosta kokoa-ma toinen artikkeli osallistumisen kasautumisesta julkaistaan myöhemmin.

2.2. Valtakunnallisten osallistumistutkimusten tulosten vertailtavuus

Tutkimuksissa oli eräitä eroja käsitteissä, menetelmissä ja aineistossa, jotka on otettava huomioon tuloksia tarkasteltaessa:

a) Verrattaessa haastattelutuloksia Tampereen yliopistossa vuonna 1972 suoritettuun aikuiskoulutustutkimukseen on otettava huomioon aikuiskoulutuskäsitteiden määrittelyjen poikkeamat. Merkittävin ero oli se, että vuoden 1972 kyselyssä aikuiskoulutukseksi laskettiin myös vaikeasti määriteltävä *itseopiskelu kirjojen sekä radion tai television avulla*. Tämä on Tilastokeskuksen haastattelussa rajattu aikuiskoulutuskäsitteen ulkopuolelle. Vuonna 1972 kyselyyn vastanneista oli elämänsä aikana harjoittanut itseopiskelua kirjojen avulla 6 % ja radion tai television avulla 3 %.

b) Tampereen yliopiston tutkimuksessa kohdejoukko ei asetettu yläikärajaa. Käytännössä se asetui 70 vuodeksi, joten yläikärajan osalta Tilastokeskuksen aineisto on vertailukelpoinen. Sen sijaan Lehtosen ja Tuomiston tutkimuksen alikäraja on 16 vuotta ja Tilastokeskuksen aineiston 15 vuotta. Tällöin on huomattava, että 15-vuotiaat ovat vielä *oppivelvollisuusiässä*, eivätkä toisaalta useat aikuiskoulutusmuodot ole säännösten mukaan heille mahdollisia. 15-vuotiaita oli aineistossa kuitenkin vain 2 %, eikä heistä osallistunut aikuiskoulutukseen 1.9.79—31.8.80 välisenä aikana kuin 15 %.

c) Tampereen yliopiston tutkimuksessa *aineiston keruu ajoittui* pääosin loka-joulukuuhun 1972 ja Tilastokeskuksen tutkimuksessa marras-joulukuuhun 1980. Viimeksi mainitussa tutkimuksessa osalla haastatelluista oli siis mahdollisuus osallistua suurempaan määrään opintoja. Tämä saattoi nostaa hieman tulokseksi saatua syksyn 1980 osallistumisaktiiviteettia syksyn 1972 tasoon verrattuna.

d) Aineisto vuodelta 1980 oli 2,5 kertaa vuoden 1972 aineistoa suurempi. Tämä lisää tulosten luotettavuutta tietyiltä osin, tai antaa ainakin paremmat mahdollisuudet analysoida tiheästi luokiteltuja kysymyksiä. Tapa, jolla tietoja kerättiin, jätti *kadon* vain 10 %:ksi Tilastokeskuksen haastattelussa. Postikyselyyn ensisijaisesti perustuneessa Tampereen yliopiston tutkimuksessa kato oli 28 %. Tilastokeskuksen tutkimuksessa ovat katovertailun mukaan siten paremmin edustettuina nekin passiiviset henkilöt, joiden osallistumisaktiivisuus on yleensä alhaista.

e) Kummassakaan tutkimuksessa ei ole määriteltäviä mitä on *vähimmäiskesto* tai *keskeyttäminen*. Vuoden 1980 tutkimuksen haastatteluohjeissa hyväksyttiin pelkkä aikuisopiskelun aloittaminen osallistumiseksi. Tältä osin osallistuminen on jäänyt vuoden 1972 kyselyyn vastanneiden oman tulkinnan varaan. Vertailtavuuteen tällä ei ole paljoakaan merkitystä.

Erot menetelmissä, aineistossa ja käsitteissä aiheuttavat sen, että Tampereen yliopiston ja Tilastokeskuksen tutkimusten tiedot eivät anna mahdollisuuksia tarkkoihin vertailuihin.

Aineistot ovat kuitenkin niin samanlaisia, että niiden perusteella voidaan kyllä tehdä suhteellisen luotettavia päätelmiä osallistumisesta tapahtuneista yleisistä muutoksista.

3. Kokonaisuosallistumisessa tapahtuneet muutokset

Suomalaisten aikuiskoulutukseen osallistumisen määrän kasvu ilmenee seuraavasta taulukosta:

Taulukko 1. Aikuisväestön osallistuminen aikuiskoulutukseen eri ajankohtina ja -jaksoina (%)

Tutkimus	On osallistunut aikuiskoulutukseen			
	Tutkimus- syksy- nä (%)	Edellisenä työ- vuonna (%)	Joskus elämänsä aikana (%)	Vastanneita yhteensä (N)
Tampereen yliopisto 1972	18	20	59	1 440
Tilastokeskus 1980	24	26	72	3 614

Suomalaisten aikuiskoulutukseen osallistumista voidaan kansainvälisesti pitää erittäin hyvänä huolimatta erilaisista käsitteenmäärittelyistä (esim. ACACE 1982, 52; National Center for Education Statistics of The U.S.A.).

Aikuiskoulutukseen osallistui siis vuonna 1980 miljoona aikuista eli 26 % 15 vuotta täyttäneestä väestöstä. Osallistumisen laajentumista kuvaa se, että tällöin aikuiskoulutuksessa oli työvuonna enemmän osallistujia kuin kiinteämuotoisessa perus-, keskiasteen ja korkeanasteen koulujärjestelmässä. Tosin aikuisopiskelu on useimmiten osa-aikaista ja kestoltaan lyhyempää kuin yleensä kokopäiväinen opiskelu koulujärjestelmässä. Vuonna 1980 oli jossain elämänsä vaiheessa osallistunut aikuiskoulutukseen 2,6 miljoonaa ihmistä eli 72 % aikuisväestöstä. Niitä, jotka eivät osallistuneet aikuisopiskeluun, oli siis runsas miljoona eli 28 % aikuisväestöstä.

Vuonna 1972 lähes 700 000 aikuista osallistui aikuiskoulutukseen eli 20 % aikuisväestöstä. Joskus elinaikanaan ilmoitti tuolloin osallistuneensa aikuisopintoihin kaksi miljoonaa

ihmistä eli 59 % vähintään 16 vuotta täyttä-
neestä väestöstä, kun taas 1,5 miljoonalla eli
41 %:lla aikuisväestöstä ei ollut minkäänlaisia
kokemuksia aikuisopiskelusta.

Aikuisopiskelusta elämänsä aikana saaneiden osuus on 1980-luvulle tultaessa siis kasvanut 13 prosenttiyksikköä. Tämä vastaa väestön yleisen koulutustason nousua, sillä perustasteen jälkeisiä tutkintoja oli vuonna 1970 suorittanut 25 % aikuisväestöstä, kun vastaava osuus vuonna 1980 oli 40 % (Väestötilasto 1970, 114-115; Väestö 1980, 34).

4. Muutokset eri toimintamuotoihin osallistumisessa

Keskeisimpiin ja vakiintuneimpiin aikuisopiskelujärjestelmiin osallistumista on vertailtu vajaan 1,5 vuoden ajanjaksoilta. Tällöin on yhdistetty tiettyjä koulutusmuotoja koskevat tiedot, jotta frekvenssit muodostuisivat riittävän suuriksi eri luokissa.

Prosenttiosuuksia ei voida taulukossa 2 summata ns. päällekkäisen osallistumisen vuoksi¹⁾.

Lisäystä osallistumisessa tapahtui kaikkien keskeisten aikuisopiskelumuotojen osalta. Poikkeuksen muodosti vain luokka ns. muu aikuisopiskelut, mikä taas johtuu käsitteiden määrittelyn ja luokitusten erilaisuudesta. Eniten lisääntyi osallistuminen työnantajan järjestämään henkilöstökoulutukseen.

80 000 aikuista opiskeli työvuonna 1979—80 (1.9.79—31.8.80) iltakouluissa ja vapaan sivistystyön piirissä peruskoulu- ja lukioaineita, jotka täydentävät yleissivistävää pohjakoulutusta. 90 000 ihmistä opiskeli pääasiassa vapaassa sivistystyössä luottamushenkilötietoutta, jota tarvitaan työelämässä, järjestö- ja julkisissa luottamustehtävissä. Muita yhteiskunnallisia aineita ja harrasteopintoja, kuten esim. kieliä, taideaineita ja käytännön taitoja, harjoitti puoli miljoonaa aikuista. Samana ajankohtana 600 000 henkilöä osallistui lähinnä työnantajan järjestämään henkilöstökoulutukseen ja jossain määrin myös muuhun ammatilliseen aikuisopiskelutukseen. Näistä valtaosa oli ammatilliseen täydennyskoulutukseen osallistuneita.

Taulukossa 2 esitettyihin koulutusorganisaatioihin ja edellä mainittuihin aikuisopiskelutuksen tehtäväalueisiin osallistuneiden lisäksi 60 000 ihmistä eli 1,5 % aikuisväestöstä opiskeli vuoden 1980 aikana säännöllisesti yksityisopettajan johdolla pääasiassa harrastustarkoituksessa, mutta myös ammatillisessa tarkoituksessa. Kevään 1979 ja syksyn 1980 aikana seurasi 430 000 kuuntelijaa ja katselijaa eli 12 % aikuisväestöstä jossain vaiheessa säännöllisesti myös jotakin radion tai television noin 40 kielitai muusta aikuisopetusohjelmasarjasta.

Taulukko 2. Aikuisväestön osallistuminen eräisiin keskeisiin opintomuotoihin 1971—72 ja 1979—80 (%)

Opintomuoto	Osallistuminen		
	1.9.71—31.12.72 (%)	1.9.79—31.12.80 (%)	Muutos 1972—80 (+ %)
Kansalais- ja työväenopisto	10	16	+ 6
Muu vapaa sivistystyö	3	10	+ 7
Työnantajan järjestämä koulutus	5	13	+ 8
Muu ammatillinen aikuisopiskelut	4	7	+ 3
Muu aikuisopiskelut	4	2	- 2
	N = 1 440	N = 3 614	

¹⁾ **Vapaa sivistystyö** on määritelty taulukossa 2 erikseen kansalais- ja työväenopistojen osalta. Muuksi vapaaksi sivistystyöksi on laskettu kansanopisto- tai kansankorkeakouluopiskelu, opintokerho-opiskelu; vuonna 1972 yksityisopiskelu kirjepistossa ja vuonna 1980 järjestöjen kurssikoulutus, josta pääosa oli opintokeskuksien mukaisista toimintaa.

Ammatilliseksi aikuisopiskelutukseksi on määritelty työnantajan itsensä järjestämä koulutus se-

kä työllisyyskoulutus, ammatillisten oppilaitosten, kesäyliopistojen, täydennyskoulutusyksiköiden ja muiden organisaatioiden ammatilliset kurssit, lisäksi vuonna 1980 kirjepetus, joka tällöin oli sisällöltään pääasiassa ammatillista.

Muiksi aikuisopiskelutukseksi on määritelty iltalukiot sekä yksityiset koulut tai kurssit, kuten esimerkiksi konttorioipistot, kieliopistot jne. Vuonna 1972 tähän luokkaan kuului myös itseopiskelu kirjojen sekä radion tai television avulla.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen vähittäinen laajentuminen alkoi jo 1960-luvulla. Vuosittaisilta osallistujamääriltään vapaa sivistystyö ja ammatillinen aikuiskoulutus eivät enää vuonna 1972 kovinkaan paljon eronneet toisistaan. Aikuiskoulutuksen käsite-eroista huolimatta voidaan todeta, että tämä painopistemuutos näyttää hidastuneen 1970-luvulla, vaikka ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistuneiden määrä on kasvanut hieman vapaaseen sivistystyöhön osallistuneita enemmän. Keskeisin johtopäätös on se, että aikuiskoulu-

tuksen molempien pääsektoreiden — vapaan sivistystyön ja ammatillisen aikuiskoulutuksen — toiminta on olennaisesti laajentunut viime vuosikymmenenä.

5. Osallistujien tausta

Aikuiskoulutukseen osallistumisen laajuus eri väestöryhmissä vuosina 1972—80 ja niissä tapahtuneet muutokset esitetään taulukossa 3. Tällöin on kuitenkin muistettava eräät luokitus- ja käsite-erojen aiheuttamat vertailuongelmat (ks. alaviitteet).

Taulukko 3. Aikuiskoulutukseen osallistuminen eri väestöryhmissä 1971—72 ja 1979—80 (suluissa väestöryhmien jakaumat otoksissa) %

Väestöryhmä	Osallistuneet	
	1.9.71—31.8.72 %	1.9.79—31.8.80 %
Miehet	20 (48)	23 (49)
Naiset	21 (52)	30 (51)
Osa kansakoulua	6 (16)	4 (5)
Kansa- tai kansalaiskoulu	17 (56)	23 (63)
Keski- tai peruskoulu	35 (14)	32 (20)
Lukion oppimäärä tai yo-tutkinto	44 (9)	42 (13)
Tuntematon	13 (5)	—
Ei mitään ammatill. koulutusta	12 (44)	11 (35)
Enintään 4 kuukauden amm.kurssi ¹⁾	24 (14)	34 (21)
Alempi keskiaste (0,5—2,5 vuoden ammatill. koulutus)	26 (18)	30 (27)
Ylempi keskiaste (yli 2,5 vuoden ammatill. koulutus)	39 (7)	39 (7)
Korkea-asteen koulutus	47 (6)	45 (10)
Tuntematon	12 (11)	—
Maatalousyrittäjä	11 (16)	20 (4)
Muu yrittäjä	20 (3)	18 (2)
Ylempi toimihenkilö	45 (4)	50 (7)
Alempi toimihenkilö	40 (13)	44 (20)
Koulutettu työntekijä ²⁾ (ammattitaitoinen)	19 (23)	26 (11)
Kouluttamaton työntekijä (ammattitaidoton)	11 (12)	18 (18)
Opiskelija tai koululainen	33 (11)	24 (11)
Omaa kotitaloutta hoitava (kotirouva)	14 (6)	23 (5)
Eläkeläinen tai muu	7 (13)	13 (23)
Yhteensä (%)	20 (100) N = 1 440	26 (100) N = 3 614

1) Vuonna 1972 ammatilliseksi kurssiksi määriteltiin enintään 6 kuukauden ammatillinen koulutus ja vuonna 1980 alle 4 kuukauden (400 tunnin) ammatillinen kurssi. Tämä on saattanut muuttaa jonkin verran osallistumisjakaumia.

Vuonna 1980 aikuiskoulutukseksi on laskettu aiemmasta poiketen erikseen yksityiskohtaisesti määriteltynä ammatillisessa oppilaitoksessa suoritettu alle 4 kuukauden kurssi. Osittain tästä

syystä tämän väestönosan osallistuminen aikuiskoulutukseen on vuonna 1980 suhteellisen korkea.

2) Vuoden 1980 haastattelussa koulutettuihin työntekijöihin on laskettu vähintään 4 kuukauden ammatillisen koulutuksen saaneet, kun taas vuonna 1972 vastaajat sijoittivat itse itsensä ammattitaitoisiin tai ammattitaidottomiin työntekijöihin taikka toisaalta eri toimihenkilöryhmiin jne.

Taulukosta 3 ilmenee se, että mitä pidempi koulutus ja korkeampi sosiaalinen asema, sitä yleisemmin osallistutaan aikuisopintoihin. Olennaisia muutoksia tässä suhteessa ei ole tapahtunut 1970-luvulla.

Naisten osallistumisaktiivisuus on lisääntynyt olennaisesti miehiä nopeammin aikuiskoulutuksen kaikilla tehtäväalueilla — yleissivistävän pohjakoulutuksen täydentämisessä, ammatillisessa aikuiskoulutuksessa, yhteiskunnallisessa koulutuksessa ja harrasteopinnoissa.

Niukemmasta vapaa-ajastaan huolimatta naiset ovat jo pitkään opiskelleet vapaa-aikanaan peruskoulu- tai lukioaineita ja erityisesti harrasteopintoja miehiä aktiivisemmin vapaan sivistystyön piirissä tai iltakouluissa. Amatillisessa koulutustaustassa oli vähäisiä eroja miesten eduksi, vaikka naisilla olikin miehiä pidempi yleissivistävä pohjakoulutus. Toisaalta naiset olivat miehiä alhaisemmissa sosioekonomisissa asemissa. Silti lähinnä erilaisista vapaa-ajan käytön tottumuksista johtuen naiset suuntasivat käyttämätöntä henkistä kapasiteettiaan miehiä enemmän vapaa-ajan opintoihin.

Osallistumismäärät sukupuolten välillä ovat tasoittuneet luottamushenkilökoulutuksessa ja ammatillisessa aikuiskoulutuksessa, joita on totuttu ennen pitämään miesten koulutusalueina.

Naisten lisääntynyt osallistuminen luottamushenkilökoulutukseen lienee johtunut koulutustason nousun ohella naisten järjestäytyneisyyden kasvusta. Tästä eräs osoitus on vuoden 1980 alussa perustettu Toimihenkilöjärjestöjen Sivistysliiton TJS -opintokeskus, jonka jäsenjärjestöinä on merkittäviä naisvaltaisia ammattiyhdistysliittoja.

Naisten kasvanut osallistuminen ammatilliseen aikuiskoulutukseen on johtunut työnantajan henkilöstökoulutuksen lisääntymisestä. Miesten osallistumisosuus on kuitenkin yhä muutaman prosenttiyksikön naisten osallistumista suurempaa työnantajan rahoittamassa koulutuksessa (Työvoimatutkimus 1978, 83). Naisten osallistumista henkilöstökoulutukseen on lisännyt mm. se, että kun ammatissa toimivien tai työvoimaan kuuluvien miesten määrä on koko 1970-luvun pysynyt jokseenkin ennallaan, ammatissa toimivien naisten määrä on samanaikaisesti lisääntynyt noin 20 %:lla.¹⁾

¹⁾ Kansainvälinen vertailu osoittaa, että Suomessa naisten työssäkäynti on poikkeuksellisen yleistä. Vain eräissä sosialistisissa maissa naisten työssäkäynti on keskimäärin yleisempää kuin Suomessa (Valkonen et al. 1980, 233).

Sen sijaan suomenruotsalaisten miesten suhteellinen osuus työvoimasta (56 %) on noin kolme prosenttiyksikköä suurempi kuin suomenkie-

Lisäksi elinkeinorakenteen kehityksestä johtuen erot mies- ja naisvaltaisten ammattisektoreiden välillä ovat kasvaneet kahden viimeisen vuosikymmenen aikana. Miehet toimivat pääasiassa teknisissä, teollisissa, kuljetus- ja liikennetyön, sekä maa- ja metsätyön ammateissa, naiset yhä enemmän humanistisissa, hallinnollisissa, kaupallisissa ja palveluammateissa. Nämä naisvaltaiset ammattialat ovat myös jatkuvasti kasvattaneet työvoimaansa sekä määrällisesti että suhteellisesti. Viimeksi mainituissa ammattialaryhmissä ammatillinen täydennys- ja jatkokoulutus on myös vilkasta. (Vrt. Anttalainen 1980, 1—20, 141—152). Esimerkiksi Ruotsissa julkisella ja yksityisellä sektorilla miehet osallistuvat henkilöstökoulutukseen suhteellisesti enemmän kuin Suomessa. Tämä johtuu mm. siitä, että Ruotsissa naiset ovat suomalaisia yleisemmin osa-aikaisissa työsuhteissa (SOU 1977:92, 116—206; Työvoimatutkimus 1980, 16).

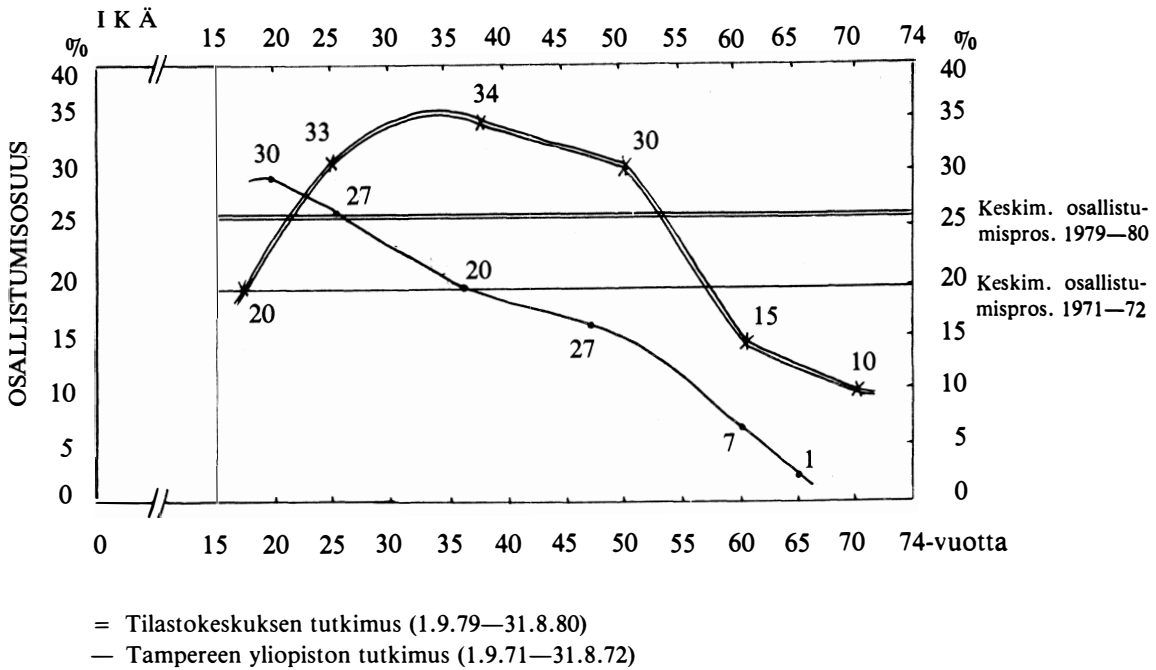
Toinen merkittävä muutos on aikuiskoulutukseen **osallistumisen tasoittuminen eri ikäryhmien välillä**. Aikuiskoulutus on tavoittanut entistä enemmän myös vanhempaa väestöä. Kun vuonna 1972 osallistuminen laski alle keskimääräisen osallistumistason 36 ikävuoden jälkeen, vastaava käänne tapahtui vuonna 1980 vasta 50 ikävuoden jälkeen (Kuvio 1).

Oppilasmäärät kasvoivat huomattavasti 1970-luvulla lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa ja korkeakouluissa. Osittain koulujärjestelmän uudistuksesta johtuen myös opiskeluaika on pidentynyt, jolloin koululaisilla ja opiskelijoilla ei riitä aikaa tai mahdollisuuksia aikuisopintoihin. Opiskeluajan pidentymistä ja ennen muuta oppilasmäärän lisääntymistä myös siirtyminen koulujärjestelmästä työelämään on ajoittunut entistä myöhempään ikään, jolloin työelämään liittyvä aikuiskoulutuskin pääsee alkamaan myöhemmin. Myös vanhempien ikäluokkien ja eläkeläisten vapaa-ajan opinto- ja harrastustoiminta on 1970-luvun loppua kohti selvästi kasvanut.

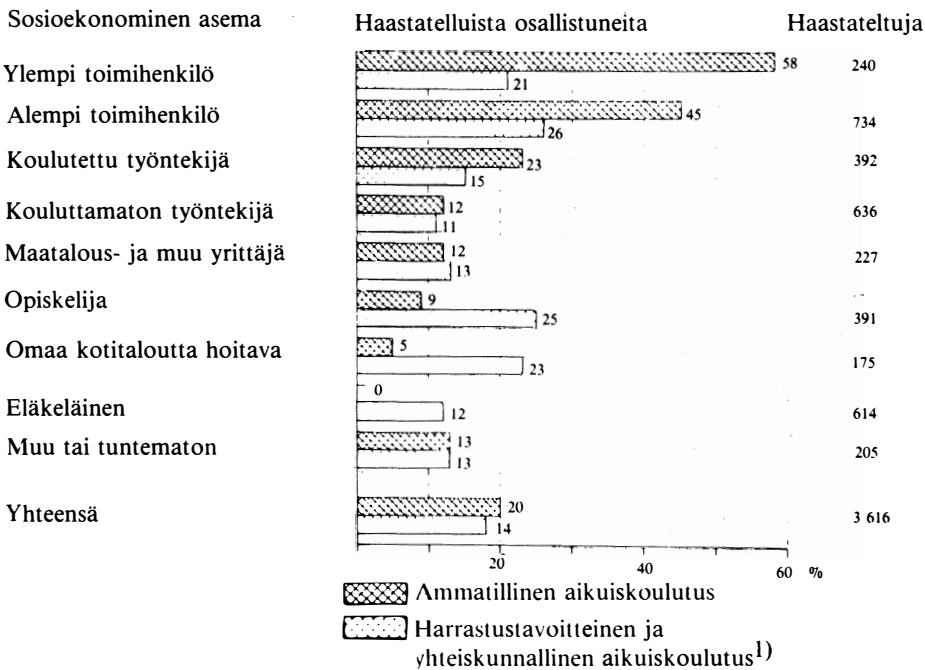
Osallistuttaessa vapaaseen sivistystyöhön ja ammatilliseen aikuiskoulutukseen eri sosiaaliryhmien välillä on edelleen merkittäviä eroja (Kuvio 2).

listen miesten osuus ammatissa toimivasta väestöstä. Tämä mm. selittää sitä, miksi suomenruotsalaiset miehet osallistuvat suomenkielisiä miehiä aktiivisemmin henkilöstökoulutukseen kun tarkastellaan sukupuolten välisiä osallistumiseroja. (vrt. myös Allardt-Starck 1981, 168—184).

Kuvio 1. Eri ikäryhmien osallistuminen aikuiskoulutukseen 1971—72 ja 1979—80 (%).

Kuvio 2. Osallistuminen ammatilliseen ja yhteiskunnalliseen aikuiskoulutukseen sekä harrastepiintoihin 1.9.79—31.12.80 sosioekonomisen aseman mukaan (%)

¹⁾ Lukuihin eivät sisälly yleissivistävän pohjakoulutuksen täydentämiseen ja luottamushenkilökoulutukseen osallistuneet

Vapaaseen sivistystyöhön ja ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistuneet poikkesivat toisistaan vuonna 1980 vielä selvemmin kuin vuonna 1972 (vrt. Lehtonen & Tuomisto 1973, 46). Vapaaseen sivistystyöhön osallistuivat vuonna 1980 suhteellisen tasaisesti eri väestöryhmät painottuen lievästi ns. keskiluokkaan (koulutustaustalla ja sosioekonomisella asemalla mitattuna). Ammatilliseen aikuiskoulutukseen taas osallistuivat pääasiassa hyvin koulutetut toimihenkilöt. Edistystä on kuitenkin se, että sellaisten supistuneiden väestöryhmien kuin maatalousryttäjien ja omaa kotitaloutta hoitavien osallistuminen aikuiskoulutukseen on noussut kohti valtakunnallista keskimääräistä osallistumistasoa (ks. taulukko 3).

6. Koulutuspoliittiset kehitysnäkymät ja aikuisopintoihin osallistuminen

Ammatillisiin aikuisopintoihin osallistumisen merkittävä lisääntyminen johtuu ennen kaikkea siitä, että työnantajan vuosittain järjestämään koulutukseen osallistuneiden määrä on lähes kolminkertaistunut 1970-luvulla. Henkilöstökoulutukseen osallistuminen on yleistynyt ja laajentunut varsinkin julkisella sektorilla. Myös suurien ja keskisuurien teollisuus- ja liikelaitosten toimihenkilöt ovat osallistuneet entistä runsaammin työelämän vaatimaan ammatilliseen lisäkoulutukseen (Työvoimatutkimus 1978, 81—84; Tuomisto 1981, 217—219). Ammatillisen aikuiskoulutuksen merkitystä kaikkien henkilöstöryhmien ja myös pienempien yritysten osalta lisää edelleenkin teknologian ja työelämän nopea muutos. Tähän on myös vapaan sivistystyön eri toimintamuodoissa reagoitu niiden omien erityispiirteiden mukaisesti (ks. esim. kouluhallitus 1983). Näyttää siltä, että raja yleissivistävän ja ammatillisen aikuiskoulutuksen välillä hämärtyy tulevaisuudessa.

Ennusteiden mukaan keskiasteen koulun uudistuksesta huolimatta pelkän yleissivistävän pohjakoulutuksen varaan jääneiden määrä vähentyy suhteellisen hitaasti pitkällä aikavälillä, sillä heidän osuutensa 15 vuotta täyttäneestä väestöstä olisi vielä vuonna 1995 45 %. Ammatillisesti koulutettujen nuorten ikäluokkien ja kouluttamattomien vanhempien ikäluok-

kien välinen kuilu siis kasvaa edelleen. Siksi tulisi nykyistä enemmän lisätä ammatillisesti eriytyntä aikuiskoulutusta (ks. Repo 1983, 11—32; Komiteanmietintö 1983:60, 213—228).

Ammatillisen aikuiskoulutuksen ja siinä erityisesti työllisyyskoulutuksen merkitys työvoimapolitiittisena keinona on korostunut taloudellisen kasvuvauhdin hidastuttua ja työttömyyden lisääntyttyä 1970-luvun lopulla. Työllisyyskoulutukseen osallistuminen on kaksinkertaistunut viime vuosikymmenenä. Vuonna 1980 opiskelijoita oli lähes 30 000. Tähän on vaikuttanut mm. alueellisen ammattikurssikeskusjärjestelmän syntyminen 1970-luvulla.

Opiskelumahdollisuuksien lisääntyminen ennen kaikkea vaikuttanut osallistujamäärän kaksinkertaistumiseen vapaassa sivistystyössä vuosikymmenen aikana. 1970-luvun alkuun mennessä koko maan kattoi kunnallinen kansalais- ja työväenopistoverkosto. Sen jälkeen opistotoiminta on monipuolistunut erityisesti taideaineiden suuntaan.

Tärkeimpiä uudistuksia vapaan sivistystyön lainsäädännössä oli vuonna 1976 voimaan tullut laki opintokeskusten valtionavusta. Tämän seurauksena sivistysjärjestöjen opintokerho- ja kurssitoiminnan laadullinen taso nousi mm. opintokerho-ohjaajakoulutuksen ja kurssien opetussuunnitelmien ansiosta. Lisäksi laki mahdollisti sivistysjärjestöjen ylläpitämien opintokeskusten alueorganisaation synnyn. Esimerkiksi palkansaajajärjestöt hoitavat pääosin järjestökoulutuksensa yhteistyössä opintokeskusten kanssa sekä eräissä järjestötaustaisissa kansanopistoissa.

Vapaa-ajan opiskelua on aktivoinut mm. koulutustason nousu ja vapaa-ajan lisääntyminen. Vuonna 1979 vapaa-aikaa työssäkäyvillä miehillä oli yli neljä tuntia ja naisilla alle neljä tuntia käytettävänä työpäivisin ansio- ja kotityön, ruokailun, hygienian ja levon jälkeen: naisilla oli keskimäärin puoli tuntia miehiä vähemmän vapaa-aikaa käytettävissään. Työssäkäyvien naisten kokonaistyöaika (ansio- ja kotityö) sekä käytettävissä oleva vapaa-aika ovat selvästi yhteydessä perheen lapsilukuun ja varsinkin nuorimman lapsen ikään. Sen sijaan miehillä tämä yhteys on paljon lievempi (Niemi et al. 1981, 26—49). Kun suomalaisen perheen keskokoko on pienentynyt kaikissa väestöryhmissä, erityisesti naisten vapaa-aika ja mahdollisuudet osallistua aikuisopintoihin ovat lisääntyneet.

Lähteet

- ACACE 1982. The Advisory Council for Adult and Continuing Education. Adults: Their educational Experience and Needs. The report of a national survey. Leicester, England.
- Allardt, E. & Starck, Chr. 1981. Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. Suomenruotsalaiset vertailevasta näkökulmasta. Juva.
- Anttalainen, M-L. 1980. Naisten työt — miesten työt. Sukupuolen merkitys ammatillisessa koulutuksessa sekä eri alojen ja ammattien sukupuolirakenteen kehitys ja siihen vaikuttavat tekijät. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1980:1. Helsinki.
- Havén, H. & Syvänperä, R. 1983. Aikuiskoulutukseen osallistuminen 1980. Tilastokeskus, tutkimuksia nro 92. Helsinki.
- Katajisto, J. 1983. Changes in Participation in Adult Education in Finland in 1970's. Adult Education in Finland 2/1983. Helsinki.
- Komiteamietintö 1983: 60. Koulutussuunnittelun neuvottelukunnan mietintö. Helsinki.
- Kouluhallitus 1983. Kansalais- ja työväenopistojen opintoainejakauma työvuonna 1980—81 ja opetussisältöjen kehitys 1970-luvulla. Vapaan sivistystyön osaston tutkimuksia ja selvityksiä 1/1983. Helsinki.
- Lehtonen, H. & Tuomisto, J. 1973. Aikuiskoulutus Suomessa: Käsitukset ja käyttö. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Tutkimuksia A:45. Tampereen yliopisto.
- National Center for Education Statistics. Ref. Adult Education Clearing-house. Newsletter, August, 1983 8/XI.
- Niemi, I., Kiiski, S. ja Liikkanen, M. 1981. Suomalaisen ajankäyttö 1979. Tilastokeskus, tutkimuksia n:o 65. Helsinki.
- Repo, A. 1983. Väestön tutkinto- ja koulutusrakente-ennuste 1981—1995. Tilastokeskus, tutkimuksia nro 94. Helsinki.
- SOU 1977:92. Utbildning i företag, kommuner och landsting. Betänkande av utredningen om företagsutbildning. Stockholm.
- Tuomisto, J. 1981. Koulutustarve elinikäisen kasvatuksen näkökulmasta. Sisältyy teokseen Elinikäinen kasvatus. Aikuiskasvatuksen tutkimusseuran julkaisu. Toim. Alanen, A. & Sihvonen, J. Porvoo.
- Työvoimatutkimus 1978. Tilastokeskus, tilastotiedotus n:o TY 1979:30. Helsinki.
- Työvoimatutkimus 1980. Tilastokeskus, tilastotiedotus n:o TY 1981:28. Helsinki.
- Valkonen, T., Alapuro, R., Jallinoja, R., ja Sahlund, T. 1980. Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. Juva.
- Väestö 1980. SVT VI C:145, osa I. Tilastokeskus. Helsinki.
- Väestölaskenta 1970. SVT VI C:104, osa VII A. Tilastokeskus. Helsinki.